VRAAGTEKENS BIJ VERKLARING LODDER EN LODDERDIJK

door Ad Otten

Zoekend naar een verklaring voor het ontstaan en de betekenis van het Gemertse toponiem"Lodderdijk" dan stuit men telkens op allerhande ongunstige betekenissen die in het woord "lodder" verankerd zouden liggen.In het Middelnederlandsch Woordenboek van Verwijs en Verdam wordt geciteerd "een lodder of horenjagher" en "U ende mi maecht wel jammeren, dat ghi hadt eenen lodder, eenen pape, tot eenen vader!" Als betekenissen van het zelfstandige naamwoord "lodder" worden achtereenvolgens opgesomd:

a) Een ongebondene, losbol, wellusteling, liederlijke kerel.
b) Potsenmaker; ook in het algemeen gemene kerel, lage, verachtelijke of gemene vent, deugniet, schavuit, schoft, smeerlap. Meermalen als scheldwoord gebruikt.
c) Landloper, vagebond; hij die geen vaste woonplaats, geen onderkomen heeft.

Zowel bij b) als bij c) wordt evenwel opgemerkt dat lodder niet altijd een even ongunstige betekenis heeft en verder wordt geschreven dat "potsenmaker" - in de betekenis van kunstenmaker, muzikant - misschien wel de oudere betekenis van het woord is,'doch daar de oorsprong van het woord niet vaststaat, is ook de oudste betekenis onzeker'.

Uit het voorgaande zal het duidelijk zijn geworden dat de uitdaging om met een verklaring voor ontstaan en betekenis van de Gemertse "Lodderdijk" op de proppen te komen,groot is! Temeer omdat thans als onderdeel van het bestemmingsplan Paashoef het "Plangebied-Lodderdijk" wordt bebouwd en zeker ook omdat door het voorkomen van dit oude toponiem in Gemert een mogelijke verklaring gevonden zou kunnen worden voor een oudere betekenis van het woord 'lodder'.

De Lodderdijk is van oudsher de naam voor een gedeelte van de weg Gemert-Handel en wel vanaf het punt waar de Rips ter

hoogte van de oude hoeve Vogelzang (thans zwembad) de weg kruiste tot de bocht waarna de lange rechte weg naar Handel aanvangt.
Het huidige complex van zwembad en sportpark aan de Lodderdijk was vroeger het grondgebied van de Duitse Ordens goederen Vogelzang en Voortse Hoef en alles wijst erop dat de gronden zowel westelijk als oostelijk van de Lodderdijk al meer dan vijf eeuwen geleden in cultuur zijn gebracht. De buurtschap kan voorts met recht worden aangewezen als een buurtschap van gegoede boeren. Als meest bekende 'Lodderdijker' zou genoemd kunnen worden de zoon van de pachter van de hoeve Vogelzang, Laurens Lenarts van den Bleek, omstreeks 1500 geboren en later in Italië als hofdrukker van de Hertog van Toscane onder de naam Laurentius Torrentinus bekend geworden. Diens broer, ook een Lodderdijker dus, zou het in Gemert schoppen tot president-schepen. Binnen het kader van dit artikel moet echter als meest interessante figuur worden gewezen naar een in een schepenakte uit 1529 genoemde Joost die Lodder(1). Deze persoon,in een andere akte genoemd 'Joost Art Schenerts die men heyt die Lodder' (2), is in 1529 de eigenaar van een erf dat grenst aan een'huys ende hoef ter stede geheyten in die Handelse Voert'. Bij het vernemen van deze plaatsaanduiding zal iedereen die ter plaatse een beetje bekend is denken aan de aloude Voortse Hoeve op de Lodderdijk, die in 1965 door brand verloren ging. In een akte van 1530(3) duikt opnieuw de naam op van Joost de Lodder nu als belendend eigenaar van een ander perceel dat wordt omschreven als 'huys ende hof gelegen ter plaetse aen die Voertsteegh streckende vander hoeven Te Wauwe totten straete toe'. Daar het goed Te Wauwe bekend is al uit de 14de eeuw als een leengoed van de Duitse Orde gelegen op de Doonhei, een eindweegs ten noorden van de Voortse Hoeve, heeft het er inderdaad alle schijn van dat met het hiervoor genoemde'huys ende hoef in die Handelse Voert'niets anders bedoeld kan zijn dan de in de herinnering van vele Gemertenaren nog voortlevende Voortse Hoeve.Met deze conclusie is in ieder geval bij benadering ook de plaats van de eigendommen van Joost de Lodder bepaald, die gelegen moeten hebben ten noorden van de Voortse Hoeve pal vóór de plaats waar thans de weg Gemert-Handel overgaat van Lodderdijk in Handelseweg. Uit de hiervoor besproken akten kan men voorts opmaken dat de naamgeving Lodderdijk in het begin van de 16de eeuw nog onbekend was hetgeen alleen maar kan betekenen dat die straatnaam ontleend is aan de daar woonachtige familie Lodder. Pas in de tweede helft van de 16de eeuw tref ik voor het eerst de benaming 'Lodderstraet opten Dijck' aan in de

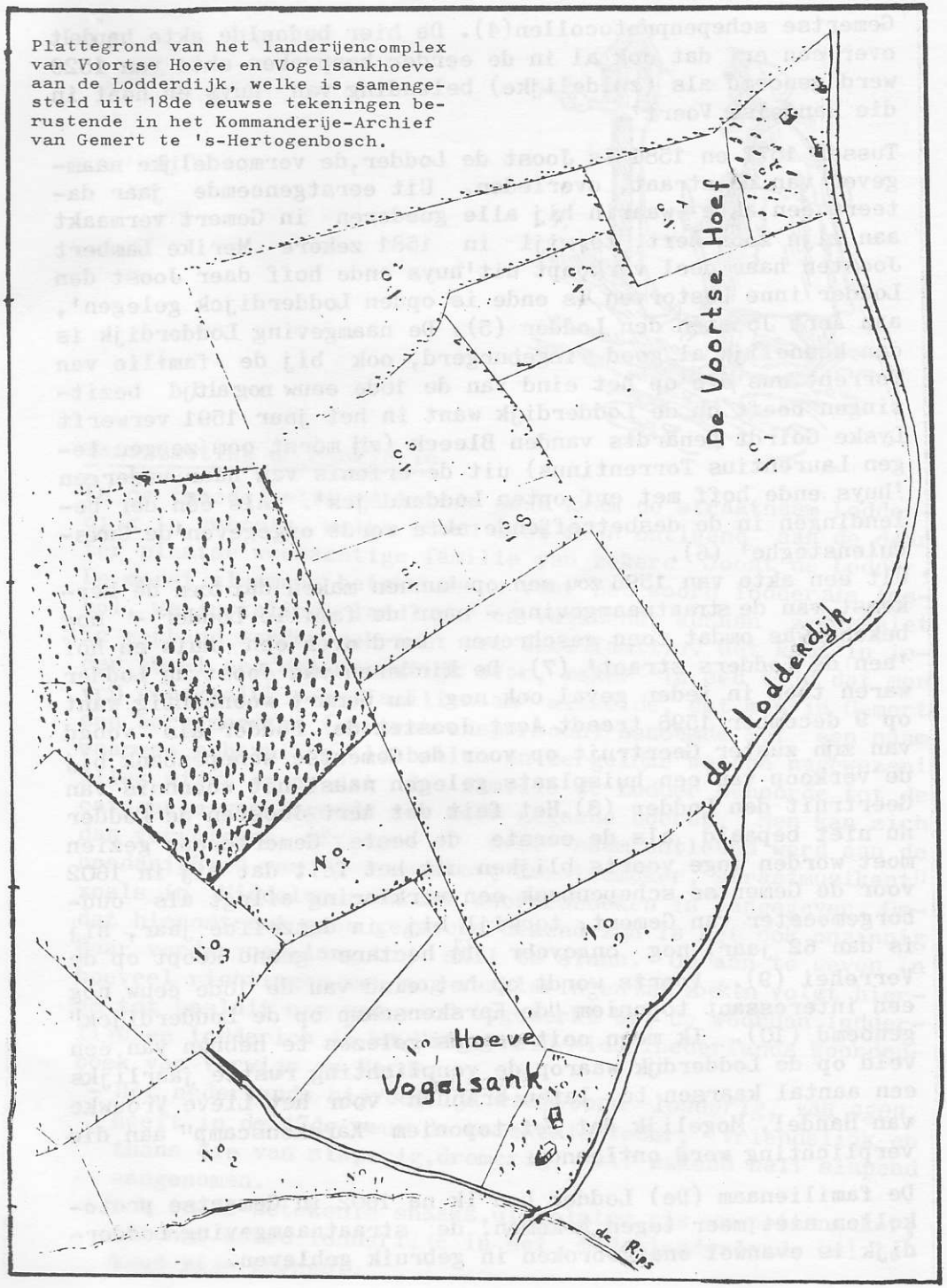

Plattegrond van het landerijencomplex van Voortse Hoeve en Vogelsankhoeve aan de Lodderdijk, welke is samengesteld uit 18de eeuwse tekeningen berustende in het Kommanderije-Archief van Gemert te 's-Hertogenbosch.

Gemertse schepenprotocollen(4). De hier bedoelde akte handelt over een erf dat ook al in de eerder besproken akte van 1529 werd genoemd als (zuidelijke) belending van 'huys en hoef in die Handelse Voert'.

Tussen 1577 en 1581 is Joost de Lodder,de vermoedelijke naamgever van de straat, overleden. Uit eerstgenoemde jaar dateert een akte waarin hij alle goederen in Gemert vermaakt aan zijn zoon Aert, terwijl in 1581 zekere Merike Lambert Joosten haar deel verkoopt uit'huys ende hoff daer Joost den Lodder inne bestorven is ende is opden Lodderdijck gelegen', aan Aert Joosten den Lodder (5). De naamgeving Lodderdijk is dan kennelijk al goed ingeburgerd, ook bij de familie van Torrentinus die op het eind van de 16de eeuw nog altijd bezittingen heeft op de Lodderdijk want in het jaar 1591 verwerft Lyske Goirdt Lenardts vanden Bleeck (zij moest oom zeggen tegen Laurentius Torrentinus) uit de erfenis van haar vader een 'huys ende hoff met erf opten Lodderdijck'. Als één der belendingen in de desbetreffende akte wordt opgegeven'de Groesculensteghe' (6).
Uit een akte van 1596 zou men op kunnen maken dat toen de herkomst van de straatnaamgeving - naar de familie Lodder - nog bekend was omdat toen geschreven werd over een huis en hof 'aen de Lodders straet' (7). De kinderen van Joost de Lodder waren toen in ieder geval ook nog in Gemert woonachtig want op 9 december 1596 treedt Aert Joosten de Lodder als voogd van zijn zuster Geertruit op voor de Gemertse schepenbank bij de verkoop van een huisplaats gelegen naast het woonhuis van Geertruit den Lodder (8).Het feit dat Aert Joosten de Lodder nu niet bepaald als de eerste de beste Gemertenaar gezien moet worden moge voorts blijken uit het feit dat hij in 1602 voor de Gemertse schepenbank een verklaring aflegt als oudborgemeester van Gemert, terwijl hij in datzelfde jaar, hij is dan 62 jaar, nog ongeveer $1\frac{1}{2}$ hectare grond koopt op de Verrehei (9). Voorts wordt op het eind van de 16de eeuw nog een interessant toponiem "de Karskenscamp op de Lodderdijck" genoemd (10). Ik meen ooit ergens gelezen te hebben van een veld op de Lodderdijk waarop de verplichting rustte jaarlijks een aantal kaarsen te laten branden voor het Lieve Vrouwke van Handel. Mogelijk dat het toponiem "Karskenscamp" aan die verplichting werd ontleend.

De familienaam (De) Lodder ben ik na 1602 in Gemertse protokollen niet meer tegen gekomen, de straatnaamgeving Lodderdijk is evenwel onafgebroken in gebruik gebleven.

Samenvatting en conclusie

In de tweede helft van de 16de eeuw kwam de straatnaam Lodderdijk in gebruik, welke naam moet zijn ontleend aan de daar ter plaatse woonachtige familie van zekere Joost de Lodder. De meest algemene betekenissen voor het woord lodder als losbol, wellusteling, landloper en vagebond, kunnen zeker niet in verband worden gebracht met deze familie. Het komt in ieder geval erg onaannemelijk over, zeker in een tijd dat men vrij gemakkelijk van 'familienaam' wisselde, dat men in Gemert een borgemeester (vertrouwenspersoon) benoemde met een naam waarmee schavuiten, losbollen en dergelijke werden nagewezen! Alles wijst er op dat de familie de Lodder behoorde tot de categorie van gegoede tot zeer gegoede boeren. Men kan zich dan vervolgens afvragen of deze naam ontleend werd aan de hoedanigheid van "potsenmaker, kunstenmaker, straatmuzikant" zoals in Middelnederlandse woordenboeken is aangegeven. Omdat hieromtrent geen gegevens bekend zijn is het ook onzinnig daar verder nog lang bij stil te staan. Om aan te geven in hoeveel richtingen men nog verklaringen kan zoeken volgt hierna tot besluit nog wat werd opgemerkt bij de woorden lodderlijc en lodderich in het Uitgebreid Middelnederlands Woordenboek van Verwijs en Verdam:

- Het nederlands bijvoeglijk naamwoord lodderig, van ogen, heeft in de 17de eeuw de betekenis teder, vriendelijk en thans die van slaperig, dromerig, half wakend half slapend aangenomen.
- Ook in de betekenis snaaks, uitgelaten als een potsenmaker, zal het woord lodderlijc in het middelnederlands wel bekend zijn geweest.

NOTEN:
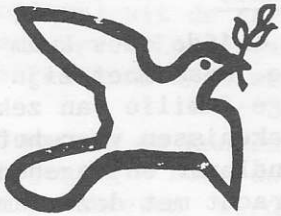
(1) Rijksarchief 's-Bosch-Gemert R 102, akte dd. 28-1-1529.
(2) Gemert R 106 f. 6v.
(3) Gemert R 102 akte dd. 1-2-1530.
(4) Gemert R 107 f. 121 dd. 27-5-1562.
(5) Gemert R 110 f. 136 en R 110 f. 190 dd. 3-3-1581.
(6) Gemert R 111 f. 37.
Over Torrentinus en zijn Gemertse afstamming zie: Ad Otten, Laurentius Torrentinus - boekdrukker en uitgever van de Hertog van Toscane, Gemerts Heem jrg.20, 1978, p. 100-111.
(7) Gemert R 111 f. 143.
(8) Gemert R 111 f. 164.
(9) Gemert R 112 f. 57v-58v: "erfgenamen van Henrixken Schaten hebben ten hoochste vercocht aerden Joosten Lodders de Cromweye metten eusel daeraen gelegen aan de Versheye groot omtrent 8 lopense ende 20 royen".
(10) Gemert R 111 f. 197.